

T. HORVÁTH ÁGNES

A Graecostasis és Graecostadium topográfiai kérdéséhez

A legújabb római ásatási eredményeket felhasználva több, korábban megoldhatatlannak hitt topográfiai probléma látszik megfejtettnek olyan modern feldolgozásokban, mint pl. Steinby¹ hatkötetes munkája, vagy az előbbinél némiképp következetlenebb Richardson-féle topográfiai szótár.² A megoldottnak tekintettek közül próbálok meg körüljárni a Graecostasis és/vagy Graecostadium kérdését.

Az ismert latin szótárak, mint a Finály³ vagy a Györkösy,⁴ de több mérvadó idegen nyelvű latin szótár vagy lexikon⁵ is egyenlőségjelet húz a két fogalom között. A későbbi régészeti kutatások tükrében ez a nem magyar nyelvű irodalomban megváltozik, nálunk a két fogalom változatlanul azonos marad.

Mindenekelőtt meg kell néznünk, mi lehetett az alapja a fenti azonosításnak. Mindkét hely a Forum Romanum területén található. A forrásokban egyszerre nem találkozunk velük, a Graecostadium azután kerül elő, hogy a Graecostasist a Forum átépítése után áthelyezték. A szavak eredetét tekintve lehetnének azonos fogalmak jelölői. Mindkettő *Graeco-* előtagú, mindkettő görög eredetű utótagú. A két helyet azonosító kutatók arra is hivatkoznak, hogy nem ritka, hogy Rómában ugyanazt a helyet másként hívják egyes auctorok. Ez valóban előfordul, de nem indokolja a Graecostasis = Graecostadium összevonást, akkor sem, ha latinul az utótagok eredeztethetők lehetnének a szintén görögre visszavezethető *sto /* igéből, amihez jelentésbeli közük van.

A kettő közül könnyebben magyarázható a Graecostasis mibenléte és helyzete. A topográfiai meghatározásokat illetően szükséavú forrásaink

---

¹ Lexicon Topographicum Urbis Romae. Ed. EVA MARGARETA STEINBY. Roma, 1993–2000.

² LAWRENCE RICHARDSON, Jr.: A New Topographical Dictionary of Ancient Rome. Baltimore–London, 1992.

³ A latin nyelv szótára. Összeállította: FINÁLY HENRIK. Bp. 1884.

⁴ GYÖRKÖSY ALAJOS: Latin–magyar kézisztár. Bp. 1978.

⁵ HARRY THURSTON PECK: Harpers Dictionary of Classical Antiquities. New York, 1898.; KARL ERNST GEORGES: Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch. Hannover, 1913/1918.; Meyers Großes Konversations-Lexikon, 8. Leipzig–Wien, 1907.

meglepően sok információval szolgálnak.⁶ Eredetileg a Lautumiae⁷ körül, az area Concordiae-hoz közel, valahol annak előterében állt. Livius az area Volcani mellé teszi,⁸ ami egybehangzik Plinius információjával, miszerint ettől jobbra helyezkedett el a rostra comitii.⁹ Maradványait az ásások során nem sikerült azonosítani, bár Smith¹⁰ a rostra Augusti mögött feltárt félköríves építménnyel, szerinte a Curiosum¹¹ Graecostadiumával véli azonosnak.

Nem természetes képződmény, szilárd alépítménnyel rendelkezett (*locus substructus*).¹² Helyzete az idők folyamán változott. A Caesar-féle nagy átépítés során a Curiát¹³ áthelyezték a Rostra és a Graecostasis közé.¹⁴ Pontos helyzetének meghatározása lehetetlen, maga az építmény nem rendelkezett nagy alapozással, a Rostra környéki maradványok azonosításának pontosítása még várat magára.

Funkcióját tekintve a Rómába érkezett követek gyülekező helye volt.¹⁵ Ez megmagyarázza nevének *Graeco-* előtagját is. Justinustól tudjuk,¹⁶ hogy a massiliai görögök követsége kapott először megtisztelő helyet (*proedria*) a senatus előtt.¹⁷ Ennek ismeretében elemezhetjük magát az elnevezést, a „*stasis*” utótag pontosan azt jelenti, amilyen célra szolgált: a hely, ahol valami áll, helyzet, pozíció. Ebből adódóan olyan építményt kell feltételeznünk, amire valakiket felállítottak, emelvény, ahonnan a követek jól láthat-

---

⁶ Cic. ad Quint. II. 1,3., II. 11 (13).; Cic. in Verrem 2,1,90.; Asconius in locum Justinus 43, 5,10.; Julius Obsequens 83 (22), 87 (26); Plin. HN 7 (60) 212, 33 (6) 19.; Plutarchos de sollert. anim. 19.; Varro L. Lat. 5,155.; Publius Victor, Regio VIII.; CIL I. 298.

⁷ A Basilica Porcia épült rá. Előtte kőbánya. Nevét a syracusai börtön után kapta (l. Cic. Verr. 1, 5, 55.; Livius 26, 27, 32, 26), ezért gyakran azonosították a carcer Marmertini-vel. Börtönként nem használták, de ehhez a helyhez közel épült meg a carcer, s nem lehetetlen, hogy a kőbányában eredetileg rabokkal dolgoztattak.

⁸ Livius IX.46.6.

⁹ Plin. HN 33,19.

¹⁰ WILLIAM SMITH–WILLIAM WAYTE–GEORGE EDEN MARINDIN: A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. London, 1890.

¹¹ HEINRICH JORDAN: Topographie der Stadt Rom im Alterthum. Berlin, 1871.

¹² Plin. HN 33,19.

¹³ A Curia Hostilia áthelyezése és újjáépítése Curia Iuliaként.

¹⁴ Plin. HN 33,6,19. (*quae tunc supra comitium erat*), Livius IX. 46.

¹⁵ Varro, L. Lat. V.155.

¹⁶ Justinus XLIII. 5.10.

¹⁷ Vö.: HARRY THURSTON PECK: op. cit.

ták a Forum eseményeit. Justinus szerint¹⁸ „*locus spectaculorum*”, ami a színházi nézőtér, s minden ehhez hasonló hely ülősorát jelenti, ami az emelvény lépcsőzetes elrendezését sugallja. A Graecostasis alapvetően a „*loca senatoria*”-hoz hasonlóan az a kitüntetett hely lehetett, ahonnan a követek a Rostrán és a Comitiumon elhangzott beszédeket figyelhették.¹⁹ Maga a Graecostasis pedig a római köztársaság kiépülőben lévő diplomáciai tevékenységének görög mintára átvett megnyilvánulása a Forumon.²⁰

Jóval több kérdés vetődik fel a Graecostadiummal kapcsolatban. O'Connor²¹ az Antoninus Pius életrajzból indult ki, s arra a következtetésre jutott, hogy az valamiféle hellén mintát követő építmény, valami olyan, amit Hadrianus másolt kedvelt görögjeitől, s kísérletet tett az Athaenaeummal való azonosítására.²² O'Connor logikája elfogadható lenne, de azonosítása nem meggyőző. Megjegyzendő továbbá, hogy a görög típusú épületek korántsem Hadrianusszal érkeztek Rómába. Mint Mills is rámutat,²³ a római politikai élet szervezett formáinak teret adó épülettípusok legkorábbi mintái mind görög eredetűek, így a nagy királyi fogadócsarnokokból kialakult basilica, de görög modellre vezethető vissza az Atrium Regium és maga a Graecostasis is.

Más kiindulópontot kell választanunk a fogalom megfejtéséhez, vissza kell térnünk magának a szónak az értelmezéséhez. Ezt vizsgálva az előtagot magyarázhatjuk ugyanúgy, ahogyan a Graecostasis esetében: görög, mert elsőként görögök használták, s innen lesz a későbbiekben 'idegen' jelentése. Az utótag: „*stadium*” már inkább jelent problémát. A szó a görög *stadion*ból származik, ami első jelentésében mérték,²⁴ de jelentette a futópályát, egyes

---

¹⁸ Justinus XLIII 5. 10

¹⁹ JOHN HENRY MIDDLETON: *Remains of Ancient Rome I.* London, 1892. 237.; CHARLES JAMES O'CONNOR: *The Graecostasis of the Roman Forum and its Vicinity.* Bulletin of the University of Wisconsin. 99. Madison, 1904. 168.

²⁰ Vö.: JOSE CALVET DE MAGALHÃES-BERNARDO FUTSCHER PEREIRA: *The Pure Concept of Diplomacy.* Greenwood, 1988. 25.; MARGARET MELANIE MILES: *Art as Plunder: The Ancient Origins of Debate about Cultural Property.* Cambridge, 2008. 87.

²¹ CHARLES JAMES O'CONNOR: *op. cit.* 170.

²² SHA Hadrianus 2,7 és 19. A probléma az azonosítással az, hogy nem tudjuk, hol épülhetett fel ez a görög gymnasium, annak ellenére sem, hogy számos forrást sorol annak megletére. Vö. CHARLES JAMES O'CONNOR: *op. cit.* 171.; SHA Alex. Sev. 35; Sid. Ep. II. 9.4.; Sid. Ep. IX. 14. 2. stb.

²³ MARGARET MELANIE MILES: *op. cit.* 87.

²⁴ A futóstadionok hossza változó mértékű, az olympiai: 192,27 m; a delphoi: 178,35 m.

forrásokban²⁵ szabad teret, szakrális tánc bemutatására használt táncteret. Ennek alapján egy nagyobb, nyitott, sík teret kell feltételeznünk, tehát nem azonos a Graecostasiszal, aminek valamiféle lelátószerű építményalapja volt.

Elhelyezkedését tekintve fő forrásunk a két római városkatalógus.²⁶ A kettő között van némi eltérés.²⁷ A Curiosum kevesebb helyet sorol fel, ebben a vicus Iugarius és a basilica Iulia között találjuk. A Notitia szerint a „vicus Iugarius et Unguentaria”²⁸ és a porticus Margaritaria a szomszédjai. A Forum területén indított új ásatási sorozat 2003-as évadában született eredmények egyike²⁹ a vicus Unguentariust a vicus Tuscus legfelső szakaszából nyílóan, arra merőlegesen, a basilica Iulia déli oldalával párhuzamosan véli felfedezni. Ez az új eredmény a Graecostadiumot a basilica Iuliától délre, a porticus Margaritariától nyugatra helyezi. A két vicus pontosít a Curiosum felsorolásán, de a porticus Margaritaria nagyra nyitja a teret, annyira keletre tolja a Graecostasis helyzetét, olyan ismert és feltárt épületekre, részben-egészben jól beazonosított építményekre tolja rá, ami első látásra nem lehetséges. Hogyan lehet mégis valóságos a felsorolás? Induljunk ki abból, hogy a forrás jó, valami eddig nem vizsgált logika téríti el sorrendjét a puszta helyrajzi szemlélettől.

A városkatalógusok nagyjából fedik egymást, de ha térképre vetítve vizsgáljuk, akkor első pillanatra nincs logikája a sornak. Az épületek, utcák egymásutánja nem teljesen következetes. Annyi biztos, hogy nem térkép-

---

²⁵ Pl. Euripidész: Ion, 497, vö.: HENRY GEORGE LIDDELL–ROBERT SCOTT: A Greek–English Lexicon. Oxford, 1940. „stadion”.

²⁶ Notitia urbis Romae regionum XIII, Curiosum urbis Romae regionum XIII. (HEINRICH JORDAN: op. cit. II. 539–574) Mindkettő Kr. u. IV. századi.

²⁷ Ennek magyarázata, hogy feltehetőleg a Curiosum volt a korábbi, még Constantinus előtt keletkezett, ebből dolgoztak a Notitia összeállítói, s bár az utóbbinak több kézírata is fennmaradt, több interpolatiót is tartalmaz, így adódhatnak eltérések, de tévedések is. A kérdésről: ARVAST NORDH: Libellus de Regionibus Urbis Romae. Lund, C. W. K. Gleerup, 1949.; LAWRENCE RICHARDSON, Jr.: op. cit.

²⁸ Topográfiai helyzete nem tisztázott. Egyes elképzelések szerint a vicus Tuscus mellett található vagy annak egy szakasza, és illatszerekre szakosodott tabernák található rajta. (Vö.: LAWRENCE RICHARDSON, Jr.: op. cit.; http://dlib.etc.ucla.edu/projects/Forum/resources/Richardson/Vicus_Unguentarius. [2009. 08. 23. 10:00.]; SAMUEL BALL PLATNER–THOMAS ASHBY: A Topographical Dictionary of Ancient Rome, London, 1929. 579–580.)

²⁹ A The American Institute for Roman Culture, Oxford University, Stanford University indította project. eredményeinek hivatalos honlapja: http://www.romanculture.org/PROJECTS/Roman_Forum/Dig_Official/forumdig.html. [Letöltés: 2009. 08. 23. 11:12.]

ről³⁰ készült. Ezért újból meg kell vizsgálnunk a sorrendjüket, egy olyan, eddig nem vizsgált szempontot keresve, ami megmagyarázza a kettő közti eltérést, és logikai összefüggésében megokolja a Notitia keleti határát. A Curiosum egyszerűbb képét térképre vetítve, azt találjuk, hogy a leírás készítője csak a Forum egyetlen pontján tartózkodva láthatta ebben a sorrendben az épületeket, ha a basilica Aemilia emeletén, a Concordia templommal szemben állva, délnyugatról délkelet felé haladva szemlélte őket. Így lehetséges, hogy nem a Saturnus-, hanem a neki szemben lévő Concordia templommal kezdi a felsorolást, majd az előtte magasodó Saturnus-templom következik, s csak ezután az ennek a takarásában álló Vespasianus- és Titus-templom. A Notitia felsorolásában a kép változik, a vicus Iugarium máshová kerül, s a két lista csak abban következetes, hogy a Graecostadium mindkét esetben ez után sorolódik. A sorrend logikája látszólag más, de ha megvizsgáljuk az épületek funkcióját is, akkor azt kell mondanunk, hogy a nézőpont, illetve az összeállító helyzete a Forumon változatlan, csak egy új szempontot vitt a felsorolásba: tematikusan csoportosította az épületeket. Először a szakrális- és középületeket, ezután pedig a kereskedelmi célú épületeket nézi. A Vesta-templomig azonos a sorrend, majd a keleti épületek után nyugatra néz, a távolabbtól halad a közelebbi felé, s itt a két vicus mellett, vélhetőleg a basilica Iulia takarásában állt a Graecostadium. Ha igaz³¹ ez a tematikus rend, akkor a Graecostadium – ismét elkülöníthetően a Graecostasistól – nem az állami adminisztráció egyik aspektusához, hanem valamilyen üzleti tevékenységhez köthető. A környezet a Forum egyik alapfunkcióját betöltő kereskedelmi ténykedés luxuskörét sugallja, a vicus Unguentarius az illatszerárusok, a porticus Margaritaria³² pedig az igazgyöngyárusok üzleteit jelenti. A Forum déli részén élénk üzleti élet zajlott.³³ A basilica Iulia déli oldalán voltak a tabernae veteres, amelyek a korai köztársasági időktől szolgálták a Forumon megforduló tömeg napi igényeinek kiszolgálását. A

---

³⁰ A Forma Urbison kívül nem tudunk térképről Rómában. A szokásos az itinerarium, ami a városkatalógusokhoz hasonló szöveges felsorolás.

³¹ A városkatalógusok részletes elemzésére nem vállalkozhatunk. A VIII regio első fele ugyanezt a logikát követi, s tematikusan veszi számba az utcák, vízvezetékek, insulák stb. számát is.

³² Topográfiai helye szintén csak erősen feltételezett. Több gyöngykereskedő felirata maradt fenn, pl. CIL I² 1212 = ILLRP 797., aminek alapján a via Novára helyezték.

³³ Több forrás utal erre, vö.: Seneca de clem. 13.

Graecostadium közvetlenül emellett lehetett.³⁴ Plutarchos az „Ἐλλήνων ἀγορά ὁ τέμενος”, azaz a görögök *agorája* vagy *temenosa* kifejezést használja. A két fogalom nem fedi egymást. Az *agora* közelebb áll a római való-sághoz, ugyanazokat a funkciókat tölti be, amit a forum, szakrális és kereskedelmi tér egyaránt. A *temenos* a közösségi térből kihalászott, isteneknek felajánlott föld, amin csak szent tevékenység folyhatott. Az *agora* nem zárja ki a szakrális működés jelenlétét a környéken, a *temenos* az adott téren belül viszont nem feltételezi a profán meglétét. Melyik tehát? Általánosan elfogadott tényként közléseket találunk arról, hogy a Graecostadium rabszolgapiac volt.³⁵ Az emellett felhozott érvek részben Senecára,³⁶ részben egy nyakörvre³⁷ hivatkoznak. A rabszolga-kereskedelem nem idegen a luxuscikkek kereskedelmének körzetétől Rómában. Tudjuk, hogy a porticus Pompei árusai-
nak termékei között ugyanúgy szerepeltek illatszerek és rabszolgák, mint a vicus Unguentarius környékének áruai között. Ha a terület Plutarchosra hivatkozva *temenos*, akkor csak szakrális célú rabszolgavásárra gondolhatnánk, ami emberáldozatot jelentene. Ennek ugyan vannak emlékei a korai időkből,³⁸ azonban nem valószínű, hogy a későbbiekben ilyen formában létezett. A szent és a profán a rabszolga-kereskedelemben összekapcsolható még egy adattal. Coarelli a keleti kultuszok római előfordulását bemutató előadásában a Graecostadiumot Dea Syria vagy a Genius venalicii³⁹ számára felszentelt helyként értelmezi.⁴⁰ Szentély és hozzá tartozó temenos, ahol

---

³⁴ Vö.: Plutarchos: De sollert. anim. 19. története, ami „egy bizonyos borbélyról” szól, akinek üzlete épp ezzel szemben helyezkedett el.

³⁵ AMANDA CLARIDGE: Rome. An Oxford Archeological Guide. Oxford, 1998. 90.

³⁶ Seneca, De constantia XIII. 4.

³⁷ BAC 1902. 126. „*tene me, fugio, reboca me in Greco stadio Eusebio mancipe*”.

³⁸ Vö.: Iaculus Curtius: az önkéntes emberáldozatot bemutató lovag esete, vagy a Forum ásatásai során előkerült embercsontvázak a puteali területén. Ide sorolhatók az itt is megrendezett gladiatori küzdelmek is.

³⁹ CIL VI. 399.

⁴⁰ Vö. FILIPPO COARELLI: I monumenti dei culti orientali in Roma. Questioni topografiche e cronologiche. In: La soteriologia dei culti orientali nell' Impero Romano Atti del Colloquio Internazionale su La soteriologia dei culti orientali nell' Impero Romano, Roma 24–28. Settembre 1979. pubbl. a cura di UGO BIANCHI e MAARTEN J. VERMASEREN. Etudes préliminaires aux religions orientales dans l'Empire romain. 92 (1982) 52.

rabszolgavásár folyik, hisz maga a vásár volt a *venalicium*⁴¹ geniusának védelme alá helyezve. Ez lehetséges, mert ebből a tevékenységből is magyarázzák a hely nevének eredetét. Lehetne a *stadiumot* mint szakrális tevékenység számára fenntartott teret értelmezni, de kézenfekvőbb névromlással számolnunk. A rabszolgapiac a rómaiaknál ugyan *venalicium*, de a Mediterraneum keleti medencéjében elterjedt a *statarion*,⁴² illetve a latinizált *statarium* kifejezés használata is.⁴³ A két szó közelálló hangzása is megmagyarázhatja a *Graecostadium*, mint rabszolgapiac nevének eredetét:⁴⁴ a *statarion Graecorum*-ból alakult ki.⁴⁵ Hogy a *Graeco*- előtag ugyanazt jelenti-e, mint a *Graecostadium* esetében, azaz első használóiról ragadt rá, vagyis főként görög rabszolgák piaca volt-e, nem lehet eldönteni. Ha luxusereskedelemmel számolunk, akkor valószínűsíthető, ugyanis a hellenizált területek adták a legdrágább rabszolgákat: az orvosok, a magasabb tudományokat oktató tanárok, de még a legjobbnak tartott szakácsok is gyakran innen kerültek Rómába.

Azt, hogy a *Graecostadium* és a *Graecostasis* se funkcionálisan, se formailag nem azonos, bizonyítotttnak kell tekintenünk. Meg kell még vizsgálnunk magának a *Graecostadium*nak a formai és pontosabb helybeli megjelenését a Forum körzetében. Míg a *Graecostasis* esetében csupán szilárd alépítményt, egy megemelt nézőteret kell elképzelnünk, addig a *Graecostadium* esetében több probléma is felmerül. A források alapján hol nyílt teret, hol porticust, hol épületet, illetve porticusszal határolt térben építmény(ek)et feltételeznek. Az épület vagy építmény mellett szól, hogy többször újjáépítették.⁴⁶

---

⁴¹ Ez eredetileg élelmiszerpiac. A *venalicium familiae* azonban eladásra szánt fiatal rabszolgát jelent (Suet. Augustus. 42.), a *venalicium*, - *ii* (*n.*) pedig rabszolga-kereskedést is. (vö.: Dig. 21,1,65.)

⁴² HENRY GEORGE LIDDELL–ROBERT SCOTT: op. cit. *στατάριον*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=statarion&highlight> [Letöltés: 2009. 08. 24. 11:02.]

⁴³ Vö.: ROSANNA ORTU: *Premessa terminologica: il lessico giuridico della guerra*. <http://www.dirittoestoria.it/4/Memorie/Ortu-Praeda-bellica.htm>. [Letöltés: 2009. 06. 14. 15:57]

⁴⁴ Vö.: Paolo Poccetti: *Gr. statarion/Lat. statarium „Sklavenmark“: Lehnwort oder Bedeutungsentlehnung?* Glotta 63 (1985) 172–180.

⁴⁵ <http://formaurbis.stanford.edu/fragment.php?record=89>. [Letöltés: 2009. 08. 24. 12:25.]

⁴⁶ Cron. a 365. MGH. Chron. Min. I (1892) 143–148.; SHA Ant. Pius. VIII. 2.

Egyetlen ábrázolása, amivel azonosították, az a Forma Urbis (FUR)⁴⁷ 18e jelű, mára elveszett, csak rajzokon fennmaradt,⁴⁸ és jelenleg sem megnyugtató formában azonosított töredéke.⁴⁹ Coarelli⁵⁰ egy olyan, porticusokkal körülvett teret rekonstruált ez alapján, ami magában foglalta az Isteni Augustus templomát (templum divi Augusti, vagy templum novi divi Augusti), és ami rabszolgapiacként funkcionált. Ugyancsak feltételezi, hogy az egész komplexum az Aequimaesium áthelyezésekor épült.⁵¹ A Coarelli-rekonstrukció a római Forum topográfiai problémáinak újabb rejtélyét veti fel: az Isteni Augustus templomának kérdését. A 18e töredék Graecostasiszal összefüggésbe hozható részlete maga a felirat: „RECOST”. Ennek több olvasata is lehetséges. Ha nem romlott változatú szótöredék, akkor nem tartozhat a *Graecos-* előtaghoz, lehet viszont a *reconstructus* vagy a *reconstitutus* szó töredéke.⁵² Ez azonban a FUR feliratai alapján nem feltételezhető,⁵³ ezért el kell fogadnunk, hogy rontott alak ([A]E), ami sűrűn megtalálható a feliratokon, és mivel ilyen előtagú névvel illetett építményről máshol nem tudunk, nagy valószínűséggel a fenti két építmény valamelyikéhez tartozik. A töredék méretarányos képét a Forum romjainak térképén a Graecostasis feltételezett körzetében nem tudjuk elhelyezni, így ez a lehetőség talán kizárható, s egyetérthetünk a Stanford Digital Forma Urbis Romae Project azonosításával,⁵⁴ miszerint a töredék a Graecostadiumhoz tartozik.

A felirat és az épület kapcsolata sem pontosítható. Maga a FUR is következetlen ezen a téren, ugyanis nem minden esetben helyezi magába az épületbe a feliratot, így nem eldönthető, hogy az épületelem-töredék az maga a Graecostadium, vagy csak amellett található. Az épület azonosításához már ismert építményt kell keresnünk. Az első kérdés tehát, hogy az épület lehet-e az Isteni

---

⁴⁷ Forma Urbis Romae (FUR). Róma Severus-kori márványtérképe.

⁴⁸ Codex Vaticanus Latinus 3439, f. 13–23., vö.: EMILIO RODRIGUEZ ALMEIDA: Forma Urbis Marmorea. Aggiornamento Generale 1980. (Rome, 1981), 96–98, pl. 13.; EVA MARGARETA STEINBY: op. cit. Greco stadium (FILIPPO COARELLI). 372.

⁴⁹ <http://formaurbis.stanford.edu/fragment.php?record=89> [Letöltés: 2009. 08. 24. 11:32.]

⁵⁰ Greco stadium (FILIPPO COARELLI). In: EVA MARGARETA STEINBY: op. cit. 372.

⁵¹ Itt az áldozatra szánt állatok adásvétele folyt. Ez a közlés összhangban áll Plutarchos „temenos”-ával, ugyanis így a szent állatok esetében működhetett kereskedelmi térként.

⁵² Vö.: CHARLES JAMES O’CONNOR: op. cit. 165.

⁵³ Erre utalás máshol nem fordul elő.

⁵⁴ <http://formaurbis.stanford.edu/fragment.php?record=89>. [Letöltés: 2009. 08. 24. 12:25.] Fenntartásokkal bár, de e kettő közül erre lehet gondolni. Jelenlegi ismereteink alapján más épület vagy tér nem jön számításba.

Augustus temploma? Ez eredetileg hatoszlopos (*hexastylos*), ion, vagy római korinthuszi rendű templomként épült,⁵⁵ ami Caligula érmén⁵⁶ is megjelenik. Ez 79-ben leégett,⁵⁷ Domitianus helyreállította és hozzácsatolta Minerva szentélyét. Egy másik ábrázolása Antoninus Pius sestertiusán⁵⁸ látható, amin egy nyolcoszlopos (*octostylos*) korinthuszi rendű templom áll. Ez egy újabb helyreállítás eredménye, a templom belsejében két kultuszszobor, Augustusé és Liviáé. Az érmeképek keveset árulnak el a templomról, díszítésük szinte azonos: a tympanon fölötti akroterionon quadriga, a tető szobrokkal díszített, a két oldalt Victoriák. Mindkét épület előtt lépcsősort jeleznek, de ennek nagysága nem mérvadó.

A FUR keletkezését figyelembe véve az Augustus-templom csak mint nyolcoszlopos épület jöhet számításba. A töredéken hat széles lépcső látható, ami fölött négyzet jelölte oszlopok helyezkednek el, az első sorban hat, a másodikban kettő, ami mögött a cella (?) falának vonala látszik. A templom falának és a cella bejáratának jelöléseként értelmezett vonalak következtlenül állnak, az egyikén vonás, a másikon a fal szélességét is jelző ábra látható. Az oszlopok elhelyezkedése, s a FUR léptékének viszonylagos pontossága alapján *pycnostylos*, ami a korai principátus építészeti gyakorlatának felelne meg, ebben a stílusban épült Caesar Forumának Venus Genetrix temploma, és a Divus Iulius templom is. Az oszlopok száma az első sorban mindenképp több lehetett, ha az Antoninus kori templom képe, akkor még legalább kettőt feltételeznünk kell a sorban.

A töredéket tükrözve megpróbálhatjuk az épület pronaosát rekonstruálni. Az így nyert ábra néhány részlete azonban értelmezhetetlen. Nem tudunk mit kezdeni a cella középső részénél megjelenő falrészszel, ami a kétcellás szentély két kapuja közötti részt jelenthetné. Ez így nem középen helyezkedik el, ami nehezen elképzelhető. Ha megpróbáljuk középre húzni, akkor egy minimum tízoszlopos (*decastylos*) templomot kell elképzelnünk. Ez a forma meglehetősen ritka Rómában, egyetlen ilyen épületről van tudomásunk, a Hadrianus építtette Venus és Roma templomáról. Összehasonlítani ugyan nem tudjuk, nincsenek FUR töredékek, de alaprajzát tekintve nem lehet azonos vele.

Elképzelhető, hogy a töredék nem egy templom, hanem egy magas podiumon kialakított basilicára emlékeztető építményt ábrázol. Ha megpróbál-

---

⁵⁵ Egyes érmeken római korinthuszinak (pl. RIC 36), másokon inkább iónnak (pl. RIC 44) látszik.

⁵⁶ RIC 36.

⁵⁷ Plin. HN 12,94.

⁵⁸ RIC 1004.

juk a töredéket Caretoni rajzán⁵⁹ a basilica Iulia falrészéhez illeszteni, akkor azt találjuk, hogy az egysoros vonallal történő faljelölés léptékében is tökéletesen illeszkedik a basilica Iulia sarokrészéhez.

Feltehető, hogy a Palatinus lejtőjén megépített bazilikás épületet a terepszonyokat figyelembe véve podiumra helyezték, amihez legalább az egyik hosszanti oldalon széles lépcsősor vezetett, melynek hosszában tíz, vagy annál is több oszlop állt. A középső dupla vonallal jelölt falrészlet így már bármilyen épületelemként értelmezhető, akár egy oltárként⁶⁰ vagy egy taberna falaként.

Az oszlopok számát nézve a töredék minden eddigi azonosítással ellentétben a hosszanti oldalhoz tartozhatott, az építmény tájolása pedig valószínűbb, hogy kelet-nyugati, hosszabb oldalával a basilica Iuliával párhuzamosan elhelyezkedő.⁶¹ Ha a városkatalógusok felsorolását is figyelembe vesszük, feltehető, hogy a Cecamore-féle⁶² rekonstrukcióval ellentétben a basilica Iulia délnyugati sarkánál helyezkedett el. Nem kizárható az sem, hogy valahol itt állt az Augustus templom is. Az sem elképzelhetetlen, hogy mint például a porticus Octavia esetében maga a templom a porticus tengelyében állt. A RECOS felirat így a vicus Iugarius vonalába kerül, maga az építmény pedig abba a körzetbe, amiben a városkatalógusok alapján állhatott. Egy másik lehetséges kialakítása az aedes Minervae Cornificinae⁶³ környezetéhez lehet hasonlítható.

Összefoglalva a fentieket, biztosan állíthatjuk, hogy a Graecostasis és a Graecostadium nem ugyanazt az építményt jelöli. Mind funkcionálisan, mind helyileg elkülöníthetők. Nagy bizonyossággal állíthatjuk, hogy a Graecostadium azon a mai Via della Consolazione–Foro Romano–Via di San Teodoro–Via dei Fienili határolta területen található, melynek ásatásai jelenleg nem megoldhatók. A pontos topográfiai elhelyezésen túl problémás a FUR töredék és a Graecostadium összekötése, a térképre inkább a basilica Iulia délnyugati végén illeszkedik. Nem oldható meg megnyugtatóan a Graecostadium és a templum divi Augusti viszonya, a 18e töredéknek a templom-

---

⁵⁹ Caretoni plate 21. Vö.: <http://formaurbis.stanford.edu/plate.php?plateindex=20>. [Letöltés: 2009. 08. 26. 10:05.]

⁶⁰ Vö. az Area Apollonis FUR 20fg.

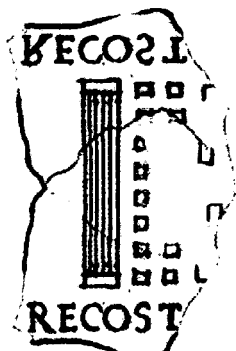
⁶¹ A felirat elhelyezkedése mind kelet-nyugati, mind észak-déli irányú tájolást is megenged.

⁶² CLAUDIA CECAMORE: Palatium: topografia storica del Palatino tra III sec. A.C. e I sec. D. C., 2002. 180.

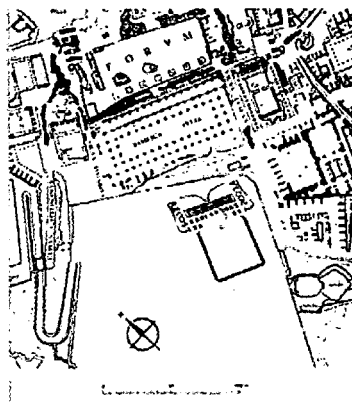
⁶³ Caretoni Plate 23. Vö.: <http://formaurbis.stanford.edu/plate.php?plateindex=22>. [Letöltés: 2009. 08. 25. 19:16.]

mal történő azonosítása igen vitatható, továbbá csak erősen valószínűsíthető rabszolgapiacként történő működése és kapcsolata a keleti vallásokkal, illetve a genius venaliciivel történő összekötése.

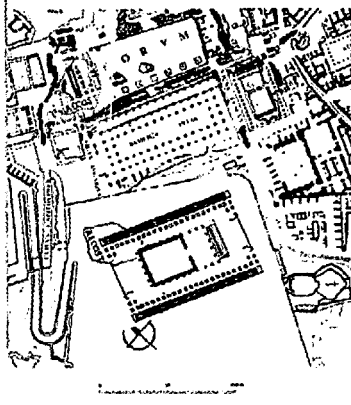
A fenti topográfiai problémák újabb ásatások és a FUR hiányzó részeinek megtalálása nélkül a rendelkezésünkre álló forrásanyag birtokában jelenleg a legmodernebb szakmunkák biztos állításai ellenére sem megoldhatók.

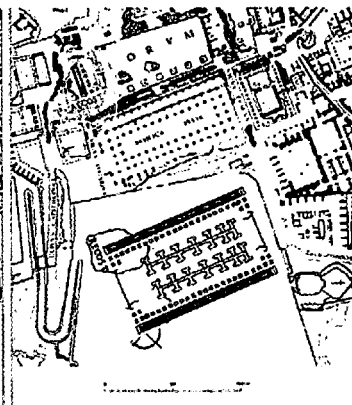
A FUR 18e tükrözésével létrehozott nyolcoszlopos porticus

A töredék felhasználásával rekonstruált tízszlopos porticus

Porticusszal övezett térben elhelyezkedő templom

Porticusszal körülvett térben elhelyezkedő tabernák

A FUR18e töredék és környezetének lehetséges topográfiai elhelyezkedése⁶⁴

⁶⁴ Az ábrát CLAUDIA CECAMORE: Palatium: topografia storica del Palatino tra III sec. A.C. e I sec. D.C. 2002. 180. képének felhasználásával a szerző készítette.

ÁGNES T. HORVÁTH
To the Question of Graecostasis and Graecostadium

The study treats one of the topographical problems of the Roman city history; the question of the identification of Graecostasis and Graecostadium and their location in the Forum and their function. The author maintains that these two ideas do not denote the same structure and can be separated from each other both functionally and in place and in time. The author examines the lists of Regionaries and by putting them in a new perspective she states that the Graecostadium can be placed at the unexplored area behind the Forum. She reevaluates the connection between the FUR 18e fragment and the Graecostadium and in her opinion based on the fragment the Graecostadium can be located at the south-western end of basilica Iulia. The study analyzes the relationship of Graecostadium with Templum divi Augusti, its functioning as a slave-market, its connection with Eastern religions and the genius venalicii. Considering all these problems the FUR 18e fragment and the location of Graecostadium cannot be satisfactorily connected and identified.